

1944 / Brány k domovu

12.6.2024 - | Vojenský historický ústav Praha

Působení československé armády v zahraničí v roce 1944 a také pohled obyvatel českých zemí na válečné dění, včetně toho, že se válečné fronty začaly přibližovat k našemu území, mapuje výstava “1944 / Brány k domovu” v Armádním muzeu Žižkov. Vernisáže se zúčastnil náměstek ministryně obrany Daniel Blažkovec a řada dalších hostů. Výstava je pro veřejnost otevřena od 13. června 2024 do 2. března 2025 denně mimo pondělí.

Výstava má tři paralelní linie, jež se vzájemně doplňují a prolínají:

- **události na domácím území (nasazení protektorátních českých jednotek zejména policie a vládního vojska a cesty jeho příslušníků do exilové armády).** Obyvatelé tehdy začali pociťovat přibližování se válečných front. Potýkali se nejen se zhoršující se hospodářskou situací, ale i totálním nasazením i spojeneckými nálety. Stále častěji se také stávali svědky leteckých bitev mezi svazy spojeneckých letadel směřujícími do hloubky říšského území se stíhačkami německé Luftwaffe.
- **Západní fronta (nasazení čs. letectva, zejména v operaci OVERLORD, a vybudování Československé samostatné obrněné brigády a jejímu nasazení ve Francii).** Poté, co Američané obklíčili od jihu německé jednotky v Normandii a po spojeneckém vylodění v jižní Francii 15. srpna (operace DRAGOON), následoval velmi rychlý postup do nitra Francie (již 25. srpna byla osvobozena Paříž) a Němci se rozhodli vyklidit většinu francouzského území. Spojence však čekala ještě řada tvrdých střetnutí. Britským jednotkám se nepodařilo prorazit do severoněmecké nížiny (neúspěšná operace MARKET-GARDEN) a Spojenci museli v samém závěru roku čelit německé ofenzívě v Ardenách.

Do bojů zasáhli i příslušníci Čs. samostatné obrněné brigády. Ta na jaře 1944 prošla v jižním Skotsku intenzivním výcvikem, na počátku června provedla polní mobilizaci a po doplnění stavu se na počátku října se přeplavila do Francie a zaujala pozice kolem přístavu Dunkerque, kde byla obklíčena německá posádka. Na spojeneckých akcích se podíleli také naši letci, zdůrazňují autoři výstavy. Nejintenzivnější nasazení prodělali v rámci operace OVERLORD. Poté byli využiti k obraně Velké Británie, podíleli se na operacích proti německým letounovým střelám a podnikali průzkumné a protiponorkové operace nad Atlantickým oceánem.

Část letců odešla do Sovětského svazu, kde v červenci vytvořili 128. samostatnou čs. stíhací peruť v SSSR, přeorganizovanou na 1. čs. stíhací letecký pluk v SSSR a výrazně tak přispěli k bojovému úsilí našich jednotek na východní frontě. Tu zachycuje třetí linie výstavy.

- **Východní fronta (vybudování 1. čs. armádního sboru v SSSR, povstání na Slovensku, Karpatsko-dukelská operace a osvobození Podkarpatské Rusi.)**

Sovětský svaz si po celý rok udržel strategickou iniciativu. V létě, v průběhu operace BAGRATION zničila Rudá armáda v Bělorusku německou skupinu armád Střed, stanula na Visle a na hranicích Východního Pruska. Na podzim obsadila Pobaltí a zahájila boje ve Východním Prusku. Na jižní části fronty postupovala Ukrajinou, v březnu dosáhla Karpatského oblouku a vstoupila do Rumunska a Bulharska. Obě země, po státním převratu, přešly v létě na stranu Spojenců. Na podzim Rudá armáda pronikla do střední Evropy a obklíčila maďarskou metropoli.

Přesun 1. čs. samostatné brigády na Volyn a její doplnění o volyňské Čechy, potomky českých kolonistů, umožnilo zformovat 1. čs. armádní sbor v SSSR. V létě se přesunul do blízkosti fronty a na

počátku září byl zasazen do Karpatsko-dukelské operace.

Tomáš Jakl a Jindřich Marek na následujících panelech dokumentují situaci na Slovensku od počátku roku 1944, kdy začaly přípravy na povstání a občanský odboj se spojil s komunistickým, a především vojenským odbojem, jenž byl v kontaktu s londýnskou exilovou vládou. Autoři připomínají, že vojenský plán počítal s obsazením karpatských průsmyků dvěma východoslovenskými divizemi, které by zajistily cestu do příchod posil – útvarů Rudé armády a československého sboru. Tyto plány se však nepodařilo koordinovat se sovětským velením.

Popisují také, že akce sovětských partyzánů na Slovensku, kteří se zcela vymkli kontrole (útoky proti důležitým železničním komunikacím a tunelům, obsazení některých měst i postřílení členů německé vojenské mise v Martině), vedly k obsazení Slovenska německými jednotkami. Dne 29. srpna byl vydán rozkaz posádkám slovenské armády k odporu proti německé okupaci. Na východě Slovenska však byly během tří dnů odzbrojeny obě zmíněné slovenské divize. Základní předpoklad pro úspěšný průchod horským pásmem Karpat byl tímto vývojem situace zcela narušen. Přesto se podařilo zformovat 1. čs. armádu na Slovensku v počtu cca 65 000 mužů, která se stala rozhodující ozbrojenou složkou povstání.

Autoři konstatují, že o jeho osudu rozhodl především naprostý nedostatek těžkých protitankových a protiletadlových zbraní, který nedokázaly eliminovat ani sovětské letecké dodávky (protitankové pušky a protiletadlové kulomety) a letci USA (dodávka protitankových raketometů Bazooka), ani přesun 2. čs. paradesantní brigády a 1. čs. stíhacího leteckého pluku na Slovensko. Navíc se Svobodné povstalecké území ocitlo v poměrně hlubokém týlu německých frontových vojsk, což značně ztížilo podmínky pro poskytnutí rychlé a účinné pomoci.

V závěru výstavy se návštěvník vrátí zpět na protektorátní území. V roce 1944 začal znovu sílit domácí odboj zdecimovaný zásahy okupační moci. V dubnu se podařilo po mnoha tragických nezdarech obnovit po šestnácti měsících rádiové spojení mezi domácím odbojem v okupovaných českých zemích a orgány československé exilové vlády v Londýně a do konce roku bylo do protektorátu vysazeno 12 skupin, celkem 43 mužů s 11 radiostanicemi. Okupační orgány však byly ještě plně akceschopné. Do konce roku sedm mužů v boji s nacisty padlo, dalších dvanáct skončilo v rukou gestapa a jen tři radiostanice – MARTA, ZDENKA a EVA – dokázaly udržovat několik měsíců spojení se svou centrálou. Ještě hůře na tom byl komunistický odboj, jemuž se až do konce války nepodařilo navázat spojení se svým politickým vedením v Moskvě.

Unikátní předměty ze sbírek Vojenského historického ústavu

Návštěvníci výstavy uvidí řadu unikátních předmětů ze sbírek Vojenského historického ústavu Praha – mimo jiné ruční zbraně (ve vitrině o výstavbě Čs. samostatné obrněné brigády samopal STEN Mk III, ve vitrině o vládním vojsku samopal Beretta MAB 38, dále např. britskou pušku Lee Enfield v provedení pro odstřelovače, která podle výrobního čísla pochází z výzbroje Československé samostatné obrněné brigády, nebo německý šestihlavňový raketomet Nebelwerfer). Vystaveny jsou též stejnokroje našich vojáků i jejich protivníků (vládního vojáka, příslušníka čs. samostatné obrněné brigády a 1. čs. armádního sboru v SSSR, čs. pilota ve stejnokroji RAF, příslušníka policejního praporu „Čechy“, vojáků Wehrmachtu a Waffen SS apod.).

Velkou pozornost upoutají také modely vozidel Československé samostatné obrněné brigády. Návštěvník si tak udělá kompletní přehled o tom, v jakých vozidlech Čechoslováci bojovali (V roce 1938 měli celkem 502 obrněných vozidel, v září 1944 již 633.). Vystavené modely představují všechny bojově nasazené typy tanků a většinu typů obrněných vozidel československé armády na podzim 1944.

V čele výstavního prostoru je instalována dioráma, jež zobrazuje postavení brigády obléhající Dunkerque v rovinaté krajině Flander. Včetně popisků postavení nepřítele.

Profily významných vojenských osobností jako součást výstavy

Důležitou součástí výstavy jsou stručné životopisy významných vojenských osobností – generálů Aloise Lišky (velitel Československé samostatné obrněné brigády), Jána Goliána (první velitel 1. čs. armády na Slovensku), Rudolfa Viesta, Jana Sergěje Ingra (hlavní velitel Československé armády), Jaroslava Vedrala-Sázavského a Vojtěcha Borise Luži, z nichž každý symbolizuje významnou etapu domácího a zahraničního vojenského odboje. Dva posledně zmínění navíc padli v boji v rozmezí několika málo dní na podzim 1944, jeden na domácí frontě a druhý v Dukelském průsmyku.

Výstava je otevřena do 2. března 2025 v prostoru dočasných výstav naproti návštěvnické recepci Armádního muzea Žižkov.

<https://www.vhu.cz/1944-brany-k-domovu>